Eduskunnan lakivaliokunnalle
LaV@eduskunta.fi

11.4.2018 1 (4)

Kuuleminen
Hallituksen esitys HE 30/2018 vp (rikoslain ym. muuttaminen)

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) on saanut lakivaliokunnalta kutsun kuulemistilaisuuteen koskien hallituksen esitystä rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun muuttamisesta. Kyse on ns. terrorismidirektiivin implementoinnista johtuvista lainsäädäntömuutoksista.

Asianajajaliitto on nimennyt minut edustajakseen asiassa. Kiitän mahdollisuudesta tulla asiantuntijana kuulluksi ja lausun esityksen johdosta kunnioittavasti seuraavaa.

Aluksi

Rikosoikeudelliseksi sääntelyksi terrorismirikokset muodostavat monimutkaisen ja vaikeaselkoisen kokonaisuuden. Koska kysymys on sääntelystä, jonka yhteydessä täsmällisyyttä koskeva vaatimus on erityisen korostunut, terrorismirikoksia koskevan sääntelyn kokonaisuutta olisi syytä pyrkiä yksinkertaistamaan. Ymmärrän toisaalta aikataulun; kun direktiivi on saatettava voimaan viimeistään 8.9.2018, ei ole mahdollista varsinkaan tässä vaiheessa tällä aikataululla harkita terrorismirikoksia koskevaa kokonaisuudistusta, jotta siitä voitaisiin saada selkeämpi kokonaisuus. Sellaista tulisi kuitenkin vakavasti lähitulevaisuudessa harkita.

Laillisuusperiaate ja perusoikeudet

Pidän ongelmallisena terrorismirikosten määrittelyn laajentumista myös kansallisessa rikoslaissa lähtökohtaisesti kattamaan käytännössä hyvin moninaisen, täysin normaalin (tai jopa kansalaisten velvollisuuksiin kuuluvan) inhimillisen toiminnan. Varmasti osaksi siitä johtuen, että taustalla olevaa Euroopan unionin lainsäädäntöä on uudistettu useampaan kertaan, on rikoslain 34 a luvusta jo muodostunut vaikeasti hallittavissa ja ymmärrettävissä oleva kokonaisuus. Nyt esitetyt muutokset jatkavat samaa linjaa.

Perustuslakivaliokunta on useissa lausunnoissaan – myös tätä direktiiviä koskevassa lausunnossaan U-kirjelmästä (PeVL 56/2016 vp – U 22/2015 vp) – kiinnittänyt samaan asiaan huomiota. Nyt esitetyissä lainmuutoksissa ollaan – toki direktiivistä johtuen – useassa kohdassa tilanteessa, jossa rangaistusvastuu ulotetaan valmisteluluonteiseen te-

koon (tai jopa valmistelun valmisteluun), joka voi olla huomattavan etäällä varsinaisesta terrorismirikoksesta. Kenties konkreettisimpana esimerkkinä tästä on ns. matkustamisrikoksen edistämisen kriminalisointi (ehdotettu 34 a luvun 5 c §).

Totean, että niin esitetty matkustamisrikoksen edistäminen, matkustamisrikoksen edistämisen rahoittaminen kuin ns. itseopiskelukin ovat erittäin avoimia rangaistussäännöksiä. Tämä on toki hallituksen esityksessä avoimesti tuotu esiin. Suuremmat ongelmat perusoikeuksien kanssa kuin yksittäisessä lainsoveltamistilanteessa näen siinä, että avoimetkin rangaistussäännökset avaavat mahdollisuuden pakkokeinojen, myös salaisten sellaisten, käytölle. Tältä osin olisi tärkeää, että lakivaliokunta korostaisi myös pakkokeinojen käytön suhteellisuusperiaatetta jatkossa.

Ns. itseopiskelun kriminalisoinnilla puututaan sananvapauteen kuuluvaan oikeuteen vastaanottaa tietoa. Käyn tätä läpi seuraavassa.

Itseopiskelu (rikoslain 34 a luvun 4 b §)

Direktiivin johdanto-osan 11 kappaleessa todetaan seuraavaa (kursivointi tässä):

> Myös itseopiskelu, mukaan lukien internetin kautta tai tutustumalla muuhun opetusaineistoon, olisi katsottava kouluttautumiseksi terrorismiin, *jos se on aktiivisen toiminnan seurausta ja tehdään tarkoituksena terrorismirikoksen tekeminen tai sen edistäminen*. Tapauksen kaikkien erityisolosuhteiden yhteydessä tällainen tarkoitus voidaan päätellä esimerkiksi aineiston tyypistä ja sivuilla käyntien määrästä. Näin ollen esimerkiksi käsikirjan lataamista verkosta räjähteiden valmistamiseksi terrorismirikoksen tekemistä varten voitaisiin pitää terrorismikoulutuksen vastaanottamisena. *Sen sijaan pelkkää verkkosivuilla käyntiä tai aineiston keräämistä laillisiin tarkoituksiin kuten akateemisiin tai tutkimustarkoituksiin ei tämän direktiivin nojalla pidetä terrorismikoulutuksen vastaanottamisena*.

Nyt laissa esitetään siis kriminalisoitavaksi itseopiskelu. Kriminalisoinnilla puututaan sananvapauteen olennaisesti kuuluvaan oikeuteen vastaanottaa tietoa. On selvää, että voidaan katsoa, että rikoksen valmistelu ei ylipäätään kuulu sananvapauden suojaan siinä mielessä, että rikollisen informaation vastaanottamisen pitäisi olla rajoittamattomalla tavalla turvattu. Toisaalta rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja etenkin täsmällisyysvaatimuksen kannalta on perin ongelmallista, että täysin normaali, jopa kansalaisvelvollisuuksiin kuuluva toiminta kuten asevelvollisuuden suorittaminen tai siihen valmistautuminen, voi tulla esitetyn muutoksen johdosta rangaistavaksi. Sama koskee vaikkapa autokoulun käymistä, ottaen huomioon viime vuosina tapahtuneet terroristiset rikokset, joissa autolla on ajettu väkijoukkoon.

Esityksen sivulla 102 kiinnitetään sinänsä tähän ongelmaan huomiota ja todetaan, että kouluttautujan täytyy olla päättänyt itseopiskeluun ryhdyttäessä tehdä joku erikseen pykälässä mainittu rikos. Yleinen valmius rikoksen tekemiseen ei rangaistavuuteen riitä. Konkreettiseen tapaukseen sovellettavista erityispiirteistä – ns. korotettu tahallisuusvaatimus eli tarkoitustahallisuus – johtuu, että soveltamisala ainakin tuomioistuimissa tullee olemaan marginaalinen. Toisaalta rangaistusmaksimi kyseisessä rikosnimikkeessä on kolme vuotta vankeutta, mikä puolestaan mahdollistaisi varsin kattavasti salaisten pakkokeinojen kuten telekuuntelun ja -valvonnan käyttämisen. Tämä on kenties vielä suurempi huolta herättävä seikka.

Matkustamisen edistäminen ja matkustamisen edistämisen rahoittaminen (34 a luvun 5 ja 5 c §)

Valittu lainsäädäntötekniikka on juristillekin haastavaa luettavaa. Ehdotetussa 34 a luvun 5 §:ssä säädettäisiin rangaistavaksi terrorismin rahoittaminen myös siten, että tekijä suoraan tai välillisesti antaa tai kerää varoja rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan [1 a tai] 5 c §:ssä tarkoitettua rikosta, eli matkustamisen edistämisrikosta.

5 c §:ssä puolestaan säädettäisiin, että matkustamisen edistämisrikokseen ei sovelleta rikoslain 5 luvun 6 §:n avunantoa koskevia säännöksiä. Konkreettisessa lainsoveltamistilanteessa tilanne muodostuu hankalaksi.

Sekä 34 a luvun 5 §:ään esitetyn muutoksen että 5 c §:n säätämisen tarpeellisuus on kyseenalainen, koska niissä mainittu toiminta tulee lähtökohtaisesti katetuksi jo yleisillä osallisuus- ja avunantosäännöksillä. On sinänsä totta, että direktiivin 13 artiklassa säädetään:

> Jotta 4 artiklassa tai III osastossa tarkoitettu rikos olisi rangaistava, ei ole välttämätöntä, että terrorismirikos tosiasiallisesti tehdään, eikä 5–10 ja 12 artiklassa tarkoitettujen rikosten osalta ole myöskään välttämätöntä todeta yhteyttä tiettyyn toiseen tässä direktiivissä säädettyyn rikokseen.

Toisaalta 5 c §:n 2 momentin säätämistä – eli sitä, ettei matkustamisen edistämisrikokseen sovelleta avunantoa koskevia säännöksiä – perustellaan esityksessä sillä, että henkilöä ei samanaikaisesti voida tuomita sekä avunannosta että edistämisrikoksesta. Asiallista tarvetta säännökselle ei näyttäisi olevan, mutta kovin hankalasti hahmotettavan kokonaisuuden se luo rahoittamisen kriminalisoinnin osalta. Kriminalisoinnin täsmällisyysvaatimuksen kannalta on myös ongelmallista, että säädöstasolla ei edellytettäisi, että matkustamisen edistämisellä voitaisiin perustellusti olettaa edistettävän konkreettisen matkustamisrikoksen tekemistä ja aiheuttavan vaaran sellaisen tekemisestä.

Viimeksi mainitun osalta totean, että tiettyä konkretiaa rikolliselta teolta kuitenkin vaadittaisiin, koska monimutkaisen viittausketjun päässä (5 c § -> 5 b § 1 momentti -> 1, 1 a, 2-4, 4 a-4 c, 5 tai 5 a §) on joka tapauksessa rikoksen terroristinen tarkoitus.

Toki viime kädessä kysymys on näytöllisestä ongelmasta, mutta totean kuitenkin, että esimerkiksi tietokoneen antaminen käyttöön matkalipun hankkimista varten voi tulla rangaistavaksi matkustamisen edistämisrikoksena. Tuollaisessa tilanteessa ollaan jo perin etäällä varsinaisesta terrorismirikoksesta.

Lopuksi

Ymmärrän direktiivin asettamat velvollisuudet. Toisaalta direktiivin 23 artiklassa säädetään, että direktiivi ei aiheuta muutoksia velvoitteeseen kunnioittaa Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 6 artiklassa vahvistettuja perusoikeuksia ja oikeudellisia perusperiaatteita. Perustuslakiin ja rikosoikeuden perusperiaatteisiin kuuluva rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on todella koetuksella joidenkin esitettyjen muutosten kohdalla. Sama koskee toki rikosoikeudellista ultima ratio -periaatetta.

Helsingissä, 11. huhtikuuta 2018

Jussi Sarvikivi
asianajaja
Helsinki